

Etika korištenja podataka dobivenih iz nacističkog eksperimentiranja na ljudima u znanosti

(The Ethics of Using Nazi Human Experimentation Data in Science Today)

Leilani Jelena Kljunak

American College of Management and Technology, Division of Rochester Institute of Technology, New York

Sažetak

Kao jedan od najgorih i najzloglasnijih zločina u ljudskoj povijesti, nacističko eksperimentiranje na ljudima tijekom drugog svjetskog rata je protreslo osnovne koncepte koji se tiču integracije etike i znanosti. Čak i nakon više od pola stoljeća kasnije etika korištenja nacističkih medicinskih podataka još uvijek je izvor najvećih kontroverzi. Dok argumenti na obje strane jačaju, nismo još nigdje blizu rješenja. Objektivan pregled najvažnijih otkrića koji se tiču nacističkih medicinskih podataka pružit će bolji uvid u suprotstavljene strane ove goruće debate i korelaciju etike i znanosti.

Abstract

As one of the worst and most notorious crimes in human history, Nazi human experimentation during the World War II has shaken the core concepts concerning the integration of ethics and science. Even after more than half of century later the ethics of using Nazi medical data is still a source of major controversy. While the arguments on both sides are growing stronger, we are nowhere near the solution. The objective examination of the most relevant available findings concerning Nazi Medical Data will provide a better insight into the opposing stands of this raging debate and the correlation between ethics and science.

Uvod

Tamna vremena drugog svjetskog rata su vjerojatno najbolje poznati i najzloglasniji period u povijesti kada govorimo o genocidu i eksperimentiranju na ljudima. To je bilo vrijeme kada su nacistički doktori provodili nebrojene eksperimente na zatvorenicima kampova protiv njihove volje među kojima su bili većinom Židovi, Romi, homoseksualci, Slaveni, osobe sa mentalnim i fizičkim hendikepom, osobe miješane rase, politički disidenti, čak i "prostitutke" ili "alkoholičari", svi označeni kao nepoželjni tj. nedostojni života (University of South Florida, 2005.). Ono što je počelo kao teorija rasne superiornosti vrlo je brzo evoluiralo u "Konačno rješenje" [Die Endlösung]; nacistički plan za sistematski genocid nad Židovima (Schaefer, 2004.). Kao izravna posljedica ovoga stradalo je oko 11 milijuna ljudi (University of South Florida, 2005). Neki od eksperimenata provođeni su u svrhu dobivanja prednosti u ratu a neki su bili pokušaj stvaranja arijevske rase koja se u to vrijeme smatrala nadmoćnom nad svim ostalim (Brueggemann, 2000.).

Iako nam bilo kakvo objašnjenje za ove nehumane postupke zasigurno neće donijeti nikakvo olakšanje, najteže je shvatiti eksperimente koji nisu imali specifičnu ili očitu svrhu osim sadizma i deformirane profesionalne znatiželje. Još uvijek neriješena, skoro šezdeset godina kasnije, jedna od najkontroverznijih etičkih dilema još uvijek je tabu. Da li je etički prihvatljivo koristiti podatke dobivene na takav način za znanstveni napredak današnjice?

Svrha ovog rada nije odgovoriti na ovu tešku dilemu koja se tiče korištenja nacističkih podataka dobivenih eksperimentiranjem na ljudima već dopustiti čitatelju da sam odluči nakon razmatranja argumenata za i protiv. Ovo će biti postignuto pažljivim pregledom odabrane literature u sekundarnom istraživanju i pokušaju sakupljanja službenih stajališta o predmetu istraživanja od stručnjaka u religiji, etici, znanosti, filozofiji i medicini.

Iako se odgovor na pitanje da li je nešto etički prihvatljivo ili ne čini jednostavnim ako se povodimo za vlastitim osjećajem za dobro i loše, ovaj rad će dokazati suprotno. Složenost ove teme zahtjeva mnogo više od jednostavnog 'da' ili 'ne' odgovora; a okretanje različitim institucijama koje se smatraju moralnim ili etičkim autoritetima društva nikako ne smiju služiti kao konačan odgovor na ovu dilemu. Također postaje jasno da izobličeni koncepti i deformirane misli nisu nestale, te raznolika etička pitanja postaju sve važnija kako povlačimo paralele sa ostalim brojnim dilemama kao što su eutanazija, istraživanja matičnih stanica itd.

Izbor teme rezultat je autoričinog osobnog interesa vezanog uz neriješene ili inače ignorirane etičke dileme današnjice. Autorica je također uvjerenjena da institucije autoriteta moraju imati službeno

stajalište o ovakvim tabu temama te da se ne smije više šutjeti o tome.

Etika

Točno definiranje etike oduvijek je bilo izazov. Najjednostavnije rečeno; ako moralnost određuje što je dobro a što loše, tada je etika disciplina koja proučava moral (Newall, 2005.). Ne možemo je poistovjetiti s religijom, osjećajima, zakonom te bilo čime što društvo prihvaća kao etično; etika se smatra standardom svakog individualca čvrsto baziranim na razumu, jednom kad uzmemo u obzir dužnosti, prava, povlastice, itd. Jednom kad su određeni, ovi standardi bi trebali poslužiti kao smjernice u razvoju etičkih standarda pojedinca (Velasquez, Andre, Shanks, Meyer and Meyer, 1987.).

Nacistička eugenika

Politika nacističke njemačke koja je bazirana na tzv. rasnoj čistoći odnosno higijeni zove se Nacistička eugenika (Georgetown University, n.d.). Cilj ove politike bio je istrijebiti sve ljude za koje se smatralo da su nedostojni života počevši od onih sa metalnim i fizičkim hendikepom. Jedan od najpoznatijih programa nacističke eugenike bio je "Akcija T4" [Aktion T4], program koji je Hitler autorizirao i legalizirao te posljedično vodio do ubojstva oko 5000 hendikepirane djece, preko 70 000 ljudi i sterilizacije preko 400 000 ljudi. Nadalje, program T4 je službeno proveden između 1939. i 1941. te je bio samo uvod istrebljenjima u kampovima i "konačnom rješenju". Nastavak T4 je bilo širenje i primjena ideje rasne higijene, kao i protu židovsko-kršćanske poruke; njihov cilj nije bio nahraniti gladne, obući gole i napojiti žedne (Schaefer, 2004.).

Povrh toga Schaefer (2004.) vjeruje da ljudi imaju urođeno gnušanje prema invaliditetu iako nam je teško suočiti se da činjenicom da su nacistički doktori odlučili to upotrijebiti da bi postigli svoje ciljeve. 1941. godine Herman Voss koji je u to vrijeme bio medicinski dekan na Reich sveučilištu u Posenu, jednom je izjavio da moraju istrijebiti sve označene kao nedostojne života prije nego što oni istrijebe njih. Ovo je jasno odražavalo stanje svijesti nacističkih doktora. Nadalje Dr. Voss koristio je trupla ljudi koje su ubili nacisti za istraživanja i čak prodavao dijelove istraživačkim institutima diljem Reicha. Štoviše, nakon rata postao je istaknuti anatom i autor medicinskog priručnika (Brueggemann, 2000.).

Medicinska etika u nacističkoj njemačkoj

Sa psihološkog stajališta, kada se raspravlja o medicinskoj etici, ništa nije tako teško prihvatiti kao doktora koji je potpuno odstupio od definicije iscjelitelja koji čini sve u ljudski moguće za dobrobit pojedinca, te postao mučitelj i masovni ubojica (Schaefer, 2004.). Ono što je najteže razumjeti je kako su liječnici trećeg Reicha tako brzo degenerirali i prihvatili nacističke vrijednosti (Proctor, 1996.). Iako se čini da se pojam "etika" teško može povezati s njihovim postupcima, iznenađujuće je da se u to vrijeme etika predavala u školama i na fakultetima, etično ponašanje se promoviralo i to posebno u medicinskim krugovima gdje se doktore poticalo da uvijek budu posvećeni pacijentovoj dobrobiti (Proctor, 1996.). Problem je u tome što nacistička etika nije bila namijenjena da se primjenjuje na svim ljudima, već samo na arijevskoj rasi. Nadalje doktori nacističke njemačke imali su vrlo važnu ulogu u razvijanju teorija nacističke higijene i njihovom provođenju; njihova glavna pogreška nije bila u služenju vladi već u prihvaćanju izopačenih vrijednosti koje je provodila ova vlada (Proctor, 1996.). Ono što je još uvijek zastrašujuće je dvostruka uloga ovih doktora, jedna ona iscjelitelja, a druga mučitelja (Paul, 1998). Ti doktori su također vjerovali da njihovo ponašanje zapravo jest etično; ubijeni ljudi za njih su bili gangrenozni dio koji treba odstraniti (Brueggemann, 2000.).

Nacistički doktori

Prema istraživanjima ravnatelja Braunovog instituta za holokaust, u Njemačkoj je tokom drugog svjetskog rata oko 6% medicinske profesije, tj. 3000 liječnika podupiralo nacističku politiku čak i prije nego je Hitler preuzeo vlast (Braun Holocaust Institute, 1998.). Većina njih su bili dobro obrazovani i čuveni znanstvenici i doktori zaposleni u raznolikim cijenjenim sveučilištima i bolnicama (Brueggemann, 2000.). Također se procjenjuje da je oko 200 doktora bilo uključeno u masovna ubojstva u kampovima za istrebljivanje (Scott, 1998.).

Koncentracijski kampovi i kampovi smrti u nacističkoj njemačkoj

Kampovi smrti često se pogrešno zamijene za koncentracijske kampove. Koncentracijske kampove su nacisti stvarali diljem okupiranih područja i njihova primarna funkcija bila je pritvor civila koje je vlada označila kao nepoželjne ili političkih zatvorenika te prisilan rad; međutim, primarna funkcija kampova smrti bila je istrebljenje (United States Holocaust Memorial Museum, n.d.).

Nakon nekog vremena velike skupine zatvorenika su transportirane iz koncentracijskih kampova u kampove smrti. Svih 6 kampova smrti su bili u okupiranoj Poljskoj; Auschwitz, Belzec, Chelmno, Majdanek, Sobibor, Treblinka i bez obzira na masovna ubojstva, medicinski eksperimenti su provedeni i u koncentracijskim kampovima i u kampovima smrti (Bülow, 2006.).

Nacističko eksperimentiranje na ljudima u II. svjetskom ratu

Nacistički doktori provodili su oko 30 različitih vrsta eksperimenata na subjektima tj. zatvorenicima

kampa, protiv njihove volje (Tyson, 2000.). Eksperimenti su podijeljeni u 3 glavne skupine: a) nacistički vojni eksperimenti – eksperimenti zračnih snaga, b) medicinski eksperimenti c) rasno motivirani eksperimenti.

Nacistički vojni eksperimenti

Provođeni u svrhu razvijanja tehnika i otkrivanja koliko dugo njemački vojnici mogu preživjeti u određenim uvjetima te pronalaženja najboljih načina za njihovo spašavanje. Eksperimenti su uključivali eksperimente u kabinama s niskim tlakom, eksperimente na visokoj nadmorskoj visini, eksperimente smrzavanja, eksperimente zagrijavanja, eksperimente s morskom vodom (United States Holocaust Memorial Museum, n.d.). U eksperimentima na visokoj nadmorskoj visini je eksperimentirano na oko 200 ljudi, u eksperimentima smrzavanja na oko 100 ljudi a u eksperimentima sa morskom vodom na oko 90 ljudi. Oni koji nisu umrli tokom eksperimenata su ubijeni odmah nakon (Tyson, 2000.).

Medicinski eksperimenti

Sa glavnom svrhom ispitivanja ljudske reakcije na bolesti i ozljede kao i različite tretmane, lijekove i otrove. Ovi eksperimenti su uključivali eksperimente sa zaraznim bolestima kao što su tuberkuloza i malarija, vivisekcija (bez anestezije) kao što su seciranje kostiju, mišića i transplantacija udova te eksperimente otrovima kao što su sulfanilamid, fosgen, fenol, cijanid i mnogi drugi (Tyson, 2000.).

Rasno motivirani eksperimenti

Orijentirani prema razvijanju i unaprjeđenju arijevske rase, ovi eksperimenti su vjerojatno najbolje poznati po zloglasnom doktoru Mengele-u i njegovom zanimanju za blizance. Eksperimenti su između ostalog uključivali umjetnu oplodnju, sterilizaciju, eksperimente na blizancima. Eksperimentirano je na oko 1500 parova blizanaca, a samo 200 parova je preživjelo (Tyson, 2000.).

Suđenje doktorima i Nuremberški kodeks

Višestruka suđenja ratnim zločincima koja su se održala u okupiranoj zoni Nuremberga između 1945. i 1949. se nazivaju Nuremberškim suđenjima. Prvo među njima bilo je Suđenje doktorima koje su održale američke vlasti između 1946. i 1947. Od skoro 200 doktora koji su sudjelovali u eksperimentima i masovnim ubojstvima u kampovima smrti (Scott, 1998.) samo 23 su uhvaćena i dovedena pred sud.

Glavni apsurd s kojim su se suočili tužitelji ovog suđenja je bio potpuna odsutnost bilo kakvog zakona koji bi se ticao etike medicinskog istraživanja i eksperimentiranja na ljudima u Americi i Europi; iako je bilo i više nego očito da je ono što su učinili zločin. Prije presuda donesen je zakon koji je sadržavao skupinu pravilnika od 10 točaka koji su pokrivali ova pitanja. Zakon je nazvan Nuremberški kodeks te se razvijao da bi pružio osnovu i standard u progonu nacističkih doktora i smjernice za buduća medicinska istraživanja (Long, 1995.).

Nakon osam mjeseci suđenja donesene su presude; osamnaest ih je proglašeno krivima od kojih je sedam osuđeno na smrtnu kaznu a četvero na doživotni zatvor. Tih sedam je obješeno 1948. (Brueggemann, 2000.).

Helsinška deklaracija

Sa razvojem znanosti i potrebom za medicinskim istraživanjem godinama nakon Nuremberškog kodeksa, pojavila se potreba za njegovom obnovom i nadopunom. Ova deklaracija se primarno odnosila na informirani pristanak pojedinca u etičkom medicinskom istraživanju (Liesegang, 2007.). Deklaraciju je donijela medicinska skupština 1964., međunarodno je prihvaćena, dopunjena i izmijenjena tri puta otad, no osnovni principi se nisu promijenili. Zanimljivo je da neki preživjeli iz Auschwitza tvrde da su bili prisiljeni potpisati pristanak da se eksperimentira na njima. Alternativa je bila naravno smrt (Cohen, 2001).

Predložena upotreba nacističkih podataka u sadašnjosti

Zbog kontroverznosti podataka u pitanju vrlo je malo onih koji su istupili i priznali da su koristili nacističke podatke. Prema Cohenu (1990.) jedan od njih je dr. Robert Pozos, uspješan i priznat znanstvenik koji je osnovao i upravljao Laboratorijem za hipotermiju na Medicinskom sveučilištu Minnesote pri Duluthu 1971. do 1989. (Pozos, n.d.). Dr. Pozos je posvetio većinu svojeg života istraživanju hipotermije i pomaganju žrtvama; vjeruje da se većina današnjih spoznaja temelji na "pokušaju i pogrešci" što nažalost još uvijek rezultira žrtvama koje su potencijalno mogle biti spašene širim spoznajama o tehnikama zagrijavanja (Cohen, n.d.). Nadalje, on je eksperimentirao sa mnogobrojnim dobrovoljcima; vjeruje da eksperimentiranje na životinjama ne može pružiti vitalne informacije, jer se životinje značajno razlikuju od ljudi u svojim reakcijama na smrzavanje. Pri pisanju većine aktualnih medicinskih priručnika o hipotermiji korišteno je Pozosovo istraživanje i podatci (Pozos, n.d.). Mnogo toga je prepušteno nagađanju, jer nikad nije dopustio da temperatura subjekata padne ispod 36 Celzijevih stupnjeva, dok je subjektima nacističkog hipotermičkog eksperimentiranja u Dachauu temperatura spuštana ispod 27 Celzijevih stupnjeva što je rezultiralo mnogim vrlo bolnim smrtima. Međutim nacisti su otkrili da je najuspješnija tehnika pri spašavanju

žrtava smrzavanja naglo zagrijavanje, što potpuno proturječi već uvriježenoj tehnici sporog zagrijavanja koju su dosada koristili liječnici (Tyson, 2000).

Za daljnji uvid u hipotermiju; prema Curtisu (1995.), hipotermija je definirana kao bilo koje stanje kada vanjska temperatura tijela padne 2 Celzijeva stupnja ispod unutarnje temperature tijela. Nadalje, temperatura od 35 Celzijevih stupnjeva uzrokuje teško drhtanje koje se može nastaviti satima čak i nakon zagrijavanja. Temperatura od 30 Celzijevih stupnjeva uzrokuje gubitak svijesti te prestanak drhtanja, a temperatura ispod 30 Celzijevih stupnjeva može uzrokovati komu u bilo kojem trenutku ovisno o subjektu. Smrt nastupa bilogdje između 30 i 20 Celzijevih stupnjeva zbog prestanka rada srca.

Još jedan istraživač hipotermije i profesor biologije profesor doktor John Hayward koji predaje na Sveučilištu Viktorije u Vancouveru, Kanadi, također koristi nacističke podatke; njegovo istraživanje većinom je usmjereno prema poboljšanju ribarskih odijela te se djelomično temelji na krivulji hlađenja tijela iz nacističkog kampa Dachau (Petersen, 2005.). Ova krivulja mu omogućuje da izračuna koliko dugo osoba može preživjeti u određenom zaštitnom odijelu i na taj način timovi za spašavanje znaju na što mogu računati (Cohen, 1990.). Dr. Hayward kaže da radije ne bi koristio te podatke, ali u nedostatku etički dobivenih podataka nema izbora. Slično kao i dr. Pozos smatra da bi ne koristiti podatke koji mogu pomoći bio veći zločin nego ih koristiti (Tyson, 2000).

Prema Cohen-u (1990.), 1989. Agencija za zaštitu okoliša je provodila studiju o štetnim efektima emitiranog plina fosgena na okoliš i ljude. Zaključili su da se u SAD-u godišnje proizvodi oko 500 milijuna tona toga plina te da je štetan za organizam, posebno pluća i može uzrokovati smrt. Nadalje plin je korišten u nedavnom ratu u Iraku, a liječnici su ovisili isključivo o podacima dobivenim iz pokusa na životinjama. Nacistički podatci iz eksperimenata s fosgenom na francuskim vojnicima su korišteni u nacrtu studije, ali nakon protestnog pisma koje su potpisala 22 znanstvenika uključena u rad na projektu, glavni direktor AZO-a, Lee Thomas odlučio je eliminirati nacističke podatke i zabraniti njihovu daljnju uporabu (Cohen, 1990.). Cohen (1990.) vjeruje da je to krajnje neodgovorno s obzirom da su ljudski životi u pitanju te da on nema pravo odlučivati u njihovo ime.

Bojnik Leo Alexander

Bojnik Leo Alexander je bio psihijatrijski konzultant tajniku rata i glavnom savjetniku za ratne zločine na Nuremberškim suđenjima nacističkim liječnicima, te vojnik u medicinskim vojnim postrojbama SAD-a (Cohen, 1990.). 1945. napisao je izvješće u kojem je do detalja vrednovao hipotermičke eksperimente u Dachauu i valjanost dobivenih podataka (Garfield, 1985.). Prema njegovom izvješću podatci se čine znanstveno važećima, no još uvijek postoji mnogo sumnji i nedosljednosti koje se ne mogu riješiti od kojih se neke odnose na loše fizičko i emocionalno stanje subjekata, a neke a moguće krivotvorenje rezultata da bi se zadovoljilo zapovjedništvo (Cohen, 1990.).

Nova dilema koju donosi njegovo izvješće je da li je etično citirati podatke iz neetičnog istraživanja koji su već objavljeni (Moe, 1984.)? Njegovo izvješće citirano je najmanje 44 puta između 1955. i 1984., te je jedino detaljno izvješće koje sadrži sve spašene podatke iz eksperimenata smrzavanja u Dachauu (Moe, 1984.).

Preživjeli iz kampova smrti o korištenju podataka

Preživjeli iz kampova smrti su podijeljeni u mišljenjima što se tiče korištenja podataka. Eva Mozes Kor, preživjela žrtva eksperimenata na blizancima dr. Mengele-a u Auschwitzu čvrsto vjeruje da bi korištenje podataka otvorilo vrata daljnjem neetičkom istraživanju te dozvolilo današnjim liječnicima da oduzmu ono malo ljudskog dostojanstva žrtvama; jedini podatci koje bi se moglo koristiti su oni od preživjelih (Tyson, 2000.). Još jedna anonimna žrtva iz Auschwitza vjeruje da bi korištenje podataka na neki način odobrilo zločine te ih čak i opravdalo (Tyson, 2000.). Sara Seiler Vigorito koju je dr. Mengele držao u drvenom kavezu u svojem uredu u Auschwitzu zajedno s njezinom sestrom blizankom koja nije preživjela eksperimente izjavljuje da je ponovno korištenje tih podataka prihvaćanje vrijednosti nacističkih liječnika te stavljanje znanosti ispred humanosti (Tyson, 2000.). Još jedan protivnik korištenju podataka je Gisela Knopka koja vjeruje da je korištenje podataka priznavanje tih kriminalaca kao liječnika, te da bi podatke trebalo zauvijek uništiti.

Međutim, ne protive se sve žrtve korištenju podataka; brojni preživjeli koji su htjeli ostati anonimni su izjavili da ako postoji bilo kakav podatak koji može pomoći čovječanstvu, treba ga koristiti, da vjerojatno postoje dijelovi koji mogu koristiti današnjim liječnicima te da bi to dalo smisao njihovim patnjama.

Metode

Dizajn istraživanja

Istraživanje je organizirano kao eksploracijsko istraživanje umjesto projekta koji rješava problem. Prema Joppe-u (2006.) takvo istraživanje se oslanja na pregledu sekundarnog istraživanja i izravnoj

komunikaciji kao bazi primarnog istraživanja, tj. iscrpnim intervjuom kao kvalitativnom istraživačkom tehnikom. Zbog zabrinutosti vezane uz pozadinsko znanje, autorica je odlučila da neće koristiti kvantitativne istraživačke metode kao što su ankete za samostalno ispunjanje (Joppe, 2006.). Glavni cilj je doći do podataka koji nisu pronađeni u sekundarnom istraživanju.

Iscrpnj intervjui i izbor stručnjaka

Tehnika iscrpnih intervjuova će omogućiti autorici da pribavi značajne podatke istražujući temu do detalja (Joppe, 2006.). Intervjui će se provoditi osobno gdje je to moguće, ili telefonom i e-mailom. Tehnika izbora stručnjaka je će omogućiti autorici da odabere individualce sa relevantnim znanjem u svojem području i o predmetu istraživanja (Trochim n.d.). Kombinacija izbora stručnjaka i iscrpnih intervjuova će donijeti podatke od značajne važnosti.

Problemi

Zbog kontroverznosti teme vrlo je vjerojatno da svi intervjuirani neće htjeti izraziti sve svoje stavove i mišljenja o predmetu. Glavni razlog za to su potencijalni problemi sa institucijama kojim pripadaju ili javno neodobravanje. Uspostavio odnosa i pribavljanje najiskrenijih mogućih odgovora će zahtijevati pažljivo planiranje i provođenje intervjuova (Joppe, 2006.). Ključno je da autorica poznaje predmet kao i pitanja vezana uz njega. Svakom ispitaniku je ponuđeno da ostane anonimn, te su mu/joj jasno objašnjeni detalji o prirodi ovog istraživanja no unatoč tome neki izabrani sudionici odlučili su ne uzvratiti.

Sudionici

Širina teme jako je otežala izbor sudionika, bilo je moguće izabrati bilo koji broj potencijalnih ispitanika no zbog vremenskog ograničenja od deset tjedana, autorica je odlučila intervjuirati 4 osobe od kojih svaka ima relevantno znanje i visoku obrazovnu pozadinu u jednom od slijedećeg; znanost, religija, medicina i filozofija. Kao što je ranije spomenuto, ključno je prikupiti službena stajališta o predmetu da bi se upotpunilo istraživanje. Međutim, intervjuirano je još nekoliko osoba jer je autorica vjerovala da mogu pružiti značajne dodatne informacije. Prema očekivanjima neki od njih nisu željeli sudjelovati.

Zbog znatne razlike u rati odziva, sudionici i planirani sudionici su podijeljeni u 3 skupine. 1. planirani sudionici koji s kojima je ostvarena potpuna suradnja, što se odnosi na sve koji su u potpunosti odgovorili na istraživačko pitanje; 2. planirani sudionici s kojima je ostvarena nepotpuna suradnja, što se odnosi na sve one koji su odgovorili na primarni kontakt ali su nakon postavljanja istraživačkog pitanja te unatoč brojim pokušajima autorice da ih kontaktira prekinuli komunikaciju; 3. planirani sudionici s kojima nije ostvarena suradnja; što se odnosi na sve one s kojima je planirana suradnja no nisu reagirali na brojne pokušaje autorice da ih kontaktira.

Planirani sudionici koji s kojima je ostvarena potpuna suradnja

Kao što je spomenuto iznad, slijedeći sudionici su u potpunosti surađivali te su bili od velike pomoći ovom istraživanju. Prvi sudionik iz ove skupine je dr. Staša Puškarić, profesor znanosti o okolišu na Američkom koledžu managementa i tehnologije u Dubrovniku; drugi sudionik je dr. Davor Ljubimir, profesor sociologije i filozofije na Američkom koledžu managementa i tehnologije u Dubrovniku, a treći sudionik je dr. Matija Čale Mratović, ravnateljica Županijskog zavoda za javno zdravstvo u Dubrovačko-neretvanskoj županiji.

Planirani sudionici s kojima je ostvarena nepotpuna suradnja

Kao što je već spomenuto slijedeće osobe su vrlo ljubazno odgovorile na inicijalni kontakt no nažalost su se odlučili povući zbog razloga o kojima će se kasnije raspraviti u sekciji rezultata ovog rada. Prva osoba u ovoj skupini je dr. Slobodan Lang, potpredsjednik Hrvatskog društva javnog zdravstva, izvanredni profesor Socijalne medicine i Organizacije zdravstvene skrbi na Školi narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, specijalista socijalne medicine, predsjednik Hrvatske mreže zdravih gradova, član Odbora za ljudska prava i mir Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, počasni član Hrvatskog Crvenog križa, počasni član Hrvatskog Helsinškog odbora za ljudska prava, član hrvatskog PEN-a, predsjednik Skupštine Hrvatsko-američkog društva, član Židovske zajednice. Druga osoba je don Stanko Lasić, rektor Dubrovačke katedrale i doktor etike. Treća osoba je gospodin Paul Victor, preživjela žrtva holokausta. Četvrta osoba je dr. Paula Granić, specijalist analitičke toksikologije i ravnateljica odjela farmakokinetike i analitičke toksikologije u Kliničkom zavodu za laboratorijsku dijagnostiku. Četvrta i posljednja osoba u ovoj skupini je gospodin John Menszer, voditelj Web društva preživjelih žrtava holokausta.

Planirani sudionici s kojima nije ostvarena suradnja

Kao što je spomenuto ranije, slijedeće osobe i organizacije su prvobitno planirane kao sudionici no nisu reagirali na mnogobrojne pokušaje autorice da ih kontaktira. Mogući razlozi su strah od javne izloženosti i manjak interesa. Harvardsko budističko društvo, Al Islam (službeno svjetsko Ahmadiyya muslimansko društvo), Svjetsko kršćansko društvo, Hrvatska židovska zajednica, dr. Jasna Kniewald, ravnateljica toksikološkog laboratorija na Prehrambeno-biotehnološkom fakultetu na sveučilištu u

Zagrebu, i B'nai B'rith, službena svjetska židovska zajednica bazirana u Bruxelles-u i New York-u.

Procedura

Nakon pomnog pregleda predloženih pitanja, autorica je odlučila postaviti sudionicima samo jedno pitanje. Uzevši u obzir da svi ispitanici imaju dovoljno pozadinsko znanje o predmetu, uvod neće biti potreban osim kratkog objašnjenja teme i svrhe istraživanja. Odbacivanje prethodno planiranih pitanja smanjilo je gubitak vremena i omogućilo zadržavanje jasnog fokusa na temi rada. Iako je glavno pitanje zatvorenog tipa, i više je nego očito da samo po sebi zahtjeva od sudionika da dodatno pojasne svoje odgovore. Ovaj pristup daje ispitanicima kontrolu nad trajanjem i smjernicama intervjua, ali također može uzrokovati gubitak fokusa i oduzeti više vremena.

Logička podloga glavnog pitanja

Zbog vremenskog ograničenja sva izvorno planirana pitanja za intervjue reducirana su na slijedeće: "Uzevši u obzir sve što znate, mislite li da je etično koristiti podatke nacističkog eksperimentiranja na ljudima u znanosti?". Autorica je zaključila da će ovo pitanje najbolje pružiti uvid u stručno znanje ispitanika te im istovremeno dopustiti da izraze svoje profesionalno mišljenje o ovoj temi. Potpitanja će se koristiti prema potrebi da bi se dodatno razjasnili dobiveni odgovori ili dobilo više informacija.

Rezultati

Prema očekivanjima svi planirani intervjui nisu ostvareni zbog vrlo kratkog vremenskog okvira koji je onemogućio autoricu da pronađe dodatne izvore kao zamjenu. Ove okolnosti djelomično negativno utječu na konačnu sliku, no tri intervjua koja su uspješno provedena pokazala su se kao vrlo vrijedan izvor informacija za projekt. Nadalje, intervjui su pružili odličan uvid u ono što je samo površno obrađeno u sekundarnom istraživanju. Autorica može samo nagađati zašto planirani sudionici s kojima je ostvarena djelomična tj. nikakva suradnja nisu htjeli sudjelovati u ovom projektu. Razlozi mogu varirati no pretpostavlja se da su neki od slijedećih; nedostatak vremena, zaboravljivost, strah od reakcije javnosti ukoliko izraze vlastito mišljenje o ovako delikatnoj temi, potpuna odsutnost mišljenja o predmetu istraživanja.

Kada uspoređujemo tri uspješna intervjua, glavni i najvažniji rezultat su slični odgovori na postavljeno pitanje. Sva tri ispitanika su se složila da bi se podatci iz nacističkog eksperimentiranja na ljudima trebali koristiti u znanosti ako mogu spasiti živote. Međutim, daljnja objašnjenja iza ovih odgovora znatno se razlikuju. Najbitnija razlika koja uzrokuje odstupanja u odgovorima je različita stručna pozadina ispitanika. Sva tri ispitanika naglasila su potrebu da se ova tema dublje istraži i obradi kao i sva daljnja etička pitanja koja proizađu iz ovog istraživanja.

Intervju u opuštenoj atmosferi s dr. Stašom Puškarićem održan je u jednom kafiću u Dubrovniku, 22. siječnja te je trajao od 12 do 13 sati.

Da bi bio što jasniji kada se fokusira na glavni problem, prije nego je odgovarao na postavljeno pitanje, dr. Puškarić želio je pojasniti neke ključne pozadinske točke vezane uz ekološka pitanja koja su inače njegova stručnost. Otvorili smo diskusiju raspravljajući o najvećim prijetnjama svijetu današnjice od kojih se posebno ističe prenapučenost. Prema dr. Puškariću na zemlji danas živi oko 6,6 milijardi ljudi što je oko 3 milijarde previše ako želimo sačuvati održivost prije nego se uništimo (Desvaux, 2008.). Ako se nešto ne poduzme, vrlo uskoro ćemo dosegnuti točku kada ćemo svi biti suvišna populacija, što znači da će se naše opcije promijeniti od moguće održivosti u potpuno osiromašenje te u prirodi neće ostati ništa za preživljavanje ikoga od nas. Nadalje, dr. Puškarić spomenuo je "KOYAANISQATS" što je u prijevodu naziv za "život izvan ravnoteže"; borba urbanog života i tehnologije nasuprot borbe za očuvanje okoliša (Institute for Regional Education, 2005.), snažno je povezana s načinom na koji živimo danas. Ovo nas dovodi do Tikopije, otoka u jugozapadnom Tihom oceanu na kojem živi pleme koje je shvatilo važnost održivosti te je oduvijek prakticiralo (Pasek, n.d.). Imaju vrlo strogu reproduktivnu politiku koja je dizajnirana da bi spriječila bilo kakvo povećanje broja populacije koje bi ugrozilo održivost. Poznato je da ubijaju novorođenčad i šalju stare, bolesne i djecu na pučinu da umru. Ono što mi smatramo nemoralnim i neetičnim je normalan način života za njih. Primjer Tikopije je spomenut najviše kao paralela događanjima u drugom svjetskom ratu koja bi trebala dodatno razjasniti da su ljudi tada bili u određenom stanju svijesti koje je nama u današnje vrijeme jako teško razumjeti. Čini se sasvim očito da je Hitler imao vlastite ideje o održivosti okoliša, posebno Njemačke, što je uključivalo pokolj nekoliko milijuna ljudi. Dr. Puškarić je također spomenuo tri glavne opcije koje ljudi imaju na ovom svijetu i kako je to povezano sa holokaustom. Opcije su slijedeće; 1. adaptacija, 2. migracija, 3. smrt. S obzirom na to da je Hitler uspio uvjeriti cijelu naciju da se ljudi koje su ubijali nisu sposobni adaptirati (1. adaptacija) te da su nedostojni života, on je sistematski premještao (2. migracija) i izolirao milijune ljudi te ih potom istrebljivao (3. smrt).

Dr. Puškarić vjeruje da su nacistički eksperimenti na ljudima neetični izvan svake sumnje, no ipak su imali neke korisne rezultate koje bi znanost trebala koristiti. Nadalje spominje segmente znanosti u kojima koristi eksperimentiranje na ljudima te je čak temelj na kojem je nastala određena grana kao što su toksikologija ili radiologija. Ne koristiti podatke nacističkog eksperimentiranja bi na neki način značilo da su svi ti ljudi umrli uzalud.

Intervju u opuštenoj atmosferi s dr. Davorom Ljubimirom održan je u profesorovom uredu na Američkom koledžu managementa i tehnologije u Dubrovniku, 05. veljače te je trajao od 19 do 19:30 sati.

Dr. Ljubimir snažno vjeruje da bi se ovaj problem treba rješavati na strogo pragmatičnoj bazi, a iz tog kuta gledišta svi korisni podatci dobiveni iz nacističkog eksperimentiranja na ljudima bi se trebali koristiti u znanosti. Nadalje, slučaj bi trebalo rješavati na bazi principa, a ne od slučaja do slučaja. Znanost danas koristi mnogo podataka dobivenih kroz neetična eksperimentiranja izvršena na ljudskim subjektima; kada bi sve takve podatke zabranili, velika količina znanstvenih saznanja bi trebala biti izbrisana. S obzirom da ovo nije slučaj, dr. Ljubimir smatra da nacistička medicina ne bi trebala biti iznimka posebno ako može spasiti živote. Nadalje, pogrešan je pokušaj očuvanja ljudskog dostojanstva kroz restrikciju ovih podataka. Upravo suprotno bi bilo puno bolji spomenik i izraz poštovanja žrtvama. Također, oni koji su ubijeni ne mogu biti postavljeni iznad živih ljudi koji mogu imati koristi od podataka. Ono što se dogodilo je izvan sumnje tragično, ali nema smisla žrtvovati još života za krive ideale.

Intervju u opuštenoj atmosferi s dr. Matijom Čale Mratović održan je u doktoričinom uredu u zgradi Zavoda za javno zdravstvo koja se nalazi u Staroj bolnici u Dubrovniku, 18. siječnja te je trajao od 13 do 14 sati.

Prema dr. Čale, kada raspravljamo o nacističkom eksperimentiranju na ljudima, prvo što treba imati na umu je da su nacistički liječnici neosporno prekršili Hipokratovu zakletvu. Kada pristupamo problemu iz tog kuta jedini mogući odgovor na dilemu je da podatke ne bi trebalo koristiti. Međutim, kao liječnica, i sama ispitanica očito mora poštivati Hipokratovu zakletvu kojom se liječnici između ostalog obvezuju da će liječiti bolesne najbolje što umiju. Ako liječnik/liječnica ima neko saznanje o eksperimentima u pitanju koji mogu pomoći pacijentu, on/ona bi bili obvezani iskoristiti ga, jer bi odbacivanje takvog saznanja bilo neetično i kršenje položene zakletve. Nadalje, kada razmatramo hipotetsku situaciju u kojoj bi pacijent imao dobrobit od podataka u pitanju, a ona bi morala pristupiti podacima, da li bi ih istraživala i koristila? Međutim dr. Čale je istaknula još jednu značajnu etičku dilemu koju treba pažljivo proučiti; etika istraživanja takve literature, tj. literature koja sadrži podatke iz nacističkog eksperimentiranja na ljudima. U zaključku, ispitanica misli da nema konačnog odgovora na ovu tešku dilemu.

Rasprava

Čak i nakon više od pola stoljeća, drugi svjetski rat još uvijek je izvor mnogih kontroverzi. Jedna od najburnijih i još uvijek ne riješenih debata koja se tiče korištenja podataka iz nacističkog eksperimentiranja na ljudima, bjesni više nego ikad. Samo neki od razloga leže u rastućoj važnosti implementacije etike u svim aspektima znanosti koja je isprepletena sa rastućom gladi za informacijama i žestokom bitkom za njihov slobodan protok. Za koji god se pristup odlučimo pri odgovoru na ovu etičku dilemu, ne možemo ne postaviti jedno hipotetsko pitanje; da su nacisti kojim slučajem otkrili nešto revolucionarno kao na primjer lijek za rak, da li bismo ga koristili? Vrlo je malo sumnje da li bi bio korišten danas. Imajući ovo na umu, čini se da većina argumenata koji govore u korist korištenja nacističkih podataka leže u njihovoj pravovaljanosti. Međutim, više nije pitanje može li se korištenje podataka razumno obrazložiti, već može li biti pragmatički opravdano.

Prethodno, mnogi znanstvenici kao i znanstvene publikacije i institucije odbile su objavljivati ili imati ikakve veze sa podacima u pitanju. Međutim, u isto vrijeme mnogi znanstvenici su istupili i izjavili da ne samo da vjeruju da podatke treba koristiti, već da ih i koriste. Argumenti na obje strane su toliko jaki da je problem daleko od rješenja. Neki od znanstvenika koji se protive korištenju podataka vjeruju da iz sadizma nije moglo proizaći ništa znanstveno te uspoređuju nacističke podatke sa protuustavno pribavljenim dokazima čiju upotrebu bi sud zabranio. Drugi vjeruju da bi to na neki način opravdalo počinjene zločine i predstavljalo veliki moralni gubitak za medicinu. Moglo bi potaknuti daljnja neetična istraživanja i stvoriti iluziju da se etičke norme ne odnose na liječnike. Nadalje, tvrde da društvo ne bi trebalo tražiti svrhu za sve te smrti u nacističkim podacima i da nema potrebe da se žrtve i dalje obeščasćuju ili se iskorištavaju njihove patnje. Među najekstremnijim usporedbama bila je ona da je korištenje podataka kao pranje s Auschwitzkim sapunom (postojale su tvrdnje da su nacisti proizvodili sapun od žrtava u Auschwitzu); neoprostivo je nastaviti iskorištavati patnje žrtava (Drobnicki, 1991.).

Znanstvenici koji odobravaju korištenje nacističkih podataka tvrde da se nešto dobro može spasiti iz pepela i da potpuno ignoriranje podataka nije način da se adresira rastući broj etičkih pitanja u

znanosti. Citiranje podataka dalo bi priliku da se osude ovi zvjerski zločini i pruže dokazi da su se uistinu i dogodili; ovo je još uvijek potrebno, jer kolektivna uspomena na holokaust blijedi, a broj onih koji poriču da se uopće dogodio rate. Šutnja nije način da se postigne bilo kakvo rješenje i adresira ovaj problem. Šutnja je samo uništavanje dokaza. Međutim, većina ih se slaže da je ton u kojem se citira presudan i da podatke nipošto ne treba koristiti izvan konteksta izbjegavajući opis užasnih uvjeta cijelog procesa. Sukladno tome, s obzirom da je ovo jedini izvor takvih informacija koji će ikada postojati u etičnom svijetu, ne možemo si dopustiti da ga ignoriramo.

Sva tri intervjuirana znanstvenika kao dio ovog istraživanja da bi se stekao daljnji uvid u predmet su izjavili da bi podatke trebalo koristiti, te ako su ljudski životi u pitanju svakako ne smiju biti zanemareni zbog onih koji su umrli i ne može im se više pomoći. Argumenti i obrazloženja iza ove odluke su raznolika, ali njihova mišljenja odražavaju određeni smjer rasuđivanja. Čak niti žrtve nisu jednoglasne u svojim mišljenjima o problemu, neki vjeruju da podatke treba zauvijek pokopati te da bi njihovo korištenje samo služilo kao izgovor za sve one koje žele provoditi neetička istraživanja ili čak kao opravdanje za zločine; zabraniti da se podatci ikada koriste bi služilo kao primjer i lekcija čovječanstvu. Međutim, neki od njih su izjavili da podatke treba koristiti ako od njih ima ikakve koristi.

Iako su svi dostupni argumenti pomno pregledani, još uvijek nema konačnog odgovora na ovu kontroverznu dilemu. Međutim kada govorimo o etici i moralu, ne bi smjelo biti kompromisa i tabu tema; neprihvatljivo je da ovakva pitanja još uvijek nemaju rješenje. Samo jedna stvar je sigurna, podatci sami po sebi nemaju moralne vrijednosti osim one koju im mi sami odlučimo pripisati; trebali bi iskoristiti ovu priliku da im odredimo značenje koje će osuditi što je učinjeno, koje nikada neće dopustiti svijetu da zaboravi i osigurati da se nešto takvo nikada više ne ponovi. Šutnja ne vodi prema prosvjetljenju; samo ako se suočimo sa problemom bez obzira na to koliko je težak i nikada ne odvrćemo pogled možemo postići otkupljenje i ponovno pronaći vjeru u čovječanstvo.

Reference

- Brueggemann, R. (2000, September). Mad science and criminal medicine. In *Touring a world of terror*. Retrieved January/, 2007, from <http://www.rudyfoto.com//.html>
- Bülow, L. (n.d.). KZ Camp Maps. In *Gates to hell*. Retrieved January/, 2007, from http://www.deathcamps.info/new_page_6.htm
- Cohen, B. C. (1990). The ethics of using medical data from Nazi experiments. Retrieved January/February, 2007, from American-Israeli Cooperative Enterprise, Jewish Virtual Library Web site: <http://www.jewishvirtuallibrary.org//.html>
- Cohen, J. (2001). Elisabeth De Jong. In *Personal reflections - In camps*. Retrieved January/February, 2007, from Sympatico Personal Webspace Web site: <http://www3.sympatico.ca//.htm>
- Concentration camps, 1933 - 1939. (n.d.). Holocaust encyclopedia. Retrieved January/February, 2007, from United States Holocaust Memorial Museum, Washington, D.C. Web site: <http://www.ushmm.org//.php?lang=en&ModuleId=10005263>
- Curtis, R. (1995). Guide to hypothermia and cold weather injuries. In *Outdoor action program*. Retrieved January/, 2007, from Princeton University Web site: <http://www.princeton.edu/~oa//.shtml>
- Desvaux, M., Ph.D. (2008, February). The sustainability of human populations: How many people can live on Earth? [Summary and key points]. Retrieved September/, 2008, from Optimum Population Organization Web site: <http://www.optimumpopulation.org/HowManyPeople.Summary.pdf>
- Drobnicki, J. (1991). The soap allegations. In *Deceit & misrepresentation, The techniques of holocaust denial*. Retrieved January/, 2007, from The Nizkor Project Web site: <http://www.nizkor.org//of-denial/.html>
- Joppe, M. (n.d.). The research process. Retrieved January/February, 2007, from Ryerson University Web site: <http://www.ryerson.ca/~mjoppe/.htm>
- Koyaanisqatsi, Life out of balance. (2005). Quatsi Trilogy. Retrieved January/February, 2007, from The Institute for Regional Education Web site: <http://www.koyaanisqatsi.org//.php>
- Liesegang, T. J. (2007). The meaning and need for informed consent in research. In *Guest editorial (vol 55, issue 1, pp 1-3)*. Retrieved January/, 2007, from Indian Journal of Ophthalmology Web site: <http://www.ijo.in/.asp?issn=0301-4738;year=2007;volume=55;issue=1;spage=1;epage=3;auiast=Liesegang>
- Long, L. A. (2005). The Nazi doctors. In *Common reading 2005 - 2006*. Retrieved January/February, 2007, from The Center for Teaching and Learning Web site: <http://www.lagcc.cuny.edu//.htm>
- Moe, K. (1985, July 15). Should the Nazi research data be cited? In *Remembering the Holocaust (vol 8, pp 265)*. Retrieved January/, 2007, from Eugene Garfield, Institute for Scientific Information Web site: <http://www.garfield.library.upenn.edu//p265y1985.pdf>
- Morality and memory: A teacher's reference. (n.d.). *Dimensions: A journal of holocaust studies (vol.*

13, no. 1). Retrieved January/, 2007, from Anti Defamation League Web site: http://www.adl.org/_13_1_morality.asp

The Nazi eugenics programs. (n.d.). High school bioethics curriculum project (chap. 5). Retrieved January/February, 2007, from Georgetown University, Kennedy Institute of Ethics Web site: <http://www3.georgetown.edu/////5.html>

Nazi medical experiments. (n.d.). Holocaust encyclopedia. Retrieved January/February, 2007, from United States Holocaust Memorial Museum, Washington, D.C. Web site: <http://www.ushmm.org/.php?lang=en&ModuleId=10005168>

Newall, P. (2005). Ethics. In Manuscripts. Retrieved January/February, 2007, from The Galilean Library Web site: <http://www.galilean-library.org/.html>

Pasek, L. (2004, December 1). Tikopia. In Old World Cultures. Retrieved January/, 2007, from Minnesota State University, Mankato Web site: <http://www.mnsu.edu/////html>

Paul, J. (1998, January). Doctors involved in torture: A Christian response. Retrieved January/February, 2007, from Christian Medical Fellowship, Nucleus Web site: <http://www.cmf.org.uk//.asp?context=article&id=605>

Petersen, K. (2005, May 21). Angels of death. In A radical newsletter in the struggle for peace and social justice. Retrieved January/, 2007, from Dissident Voice Web site: <http://www.dissidentvoice.org//.htm>

Pozos, R. S. (n.d.). Curriculum Vitae. In Faculty and staff. Retrieved January/February, 2007, from San Diego State University Web site: http://pharmacology.ucsd.edu///_pozos-cv.pdf

Proctor, R. N. (1996). Nazi medicine and public health policy. In Dimensions: A journal of holocaust studies (vol 10, no 2). Retrieved January/, 2007, from Braun Holocaust Institute, Anti Defamation League Web site: http://www.adl.org/_14_1_nazi_med.asp

Schaefer, N. (2004, Spring). The legacy of Nazi medicine. In The New Atlantis, A journal of technology & society (number 5, pp. 54-60). Retrieved January/, 2007, from Ethics and Public Policy Center, Washington D.C. Web site: <http://www.thenewatlantis.com///.htm>

Scott, S. M. (1998, April 19). Nazi medical experimentation: Never again. In Forget you not, project and network. Retrieved January/, 2007, from I Survived the 20th Century Holocaust Web site: http://isurvived.org/_folder/NaziMedical.html

Trochim, W. M. K. (2006). Research methods knowledge base. Retrieved January/February, 2007, from Web Center for Social Research Methods Web site: <http://www.socialresearchmethods.net//.php>

Tyson, P. (2000). The experiments. In Nova online: Holocaust on trial. Retrieved January/February, 2007, from Public Broadcasting Service Web site: <http://www.pbs.org/////html>

Velasquez, M., Andre, C., Shanks, T., Meyer, S. J., & Meyer, M. J. (1987, Fall). What is ethics? In Issues in Ethics. Retrieved January/, 2007, from Santa Clara University: Markkula Center for Applied Ethics Web site: <http://www.scu.edu/////html>

Victims. (2005). A teachers guide to holocaust. Retrieved January/February, 2007, from University of South Florida, Center for Instructional Technology Web site: <http://fcit.usf.edu///.ht>